

УДК 336.051; 336.71

ІНДИКАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ДОСТУПНОСТІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ЯК АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Хуторна Мирослава Емілівна,

доктор економічних наук, доцент,

начальник науково-дослідної лабораторії,

Університет банківської справи, Львів, Україна;

e-mail: lmiroslava7@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-0761-3021

Жежерун Юлія Володимирівна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів та обліку,

Черкаський навчально-науковий інститут,

Університет банківської справи, Львів, Україна;

e-mail: Julia_Dm@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-8200-730X

Котлярова Катерина Андріївна,

здобувачка вищої освіти освітнього рівня «бакалавр»,

кафедра фінансів та обліку,

Черкаський навчально-науковий інститут,

Університет банківської справи, Львів, Україна;

e-mail: katiakot2001.kn@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9420-9811

Анотація. Метою статті є вдосконалення індикативного підходу оцінювання доступності фінансових послуг. Досліджено наявні підходи до оцінювання фінансової інклюзії та виокремлено її компоненти (оцінювання доступності, оцінювання залученості та оцінювання обізнаності). Систематизовано етапи побудови комплексного індикатора доступності фінансових послуг, що запропоновано структурувати в розрізі п'ятьох етапів, а саме: визначення факторів впливу на доступність фінансових послуг у країні; групування показників за функціональним призначенням; вибір методів збору інформації та оцінки показників; установлення критеріальних значень показників; побудова комплексного індикатора доступності фінансових послуг. При розрахунку доступності фінансових послуг наголошено на доцільності врахування повністю / частково не лише показників, які охоплюють найважливіші аспекти пропозиції фінансових послуг з боку фінансових установ, а й показників попиту з боку населення і показників обізнаності залежно від рівня розвитку економіки та обмежень даних. Запропоновано для розрахунку зазначених якісних індикаторів проводити опитування. Наведено критерії вибору респондентів для опитування.

Розроблено комплексну методику оцінювання доступності фінансових послуг на основі побудови комплексного індикатора, який характеризує рівень доступності фінансових послуг як складової фінансової інклюзії та включає три групи індикаторів, а саме: індикатори пропозиції, індикатори попиту та індикатори обізнаності. Залежно від впливу на доступність фінансових послуг кожній групі індикаторів присвоєно вагу 50 %, 30 % та 20 % відповідно. Рівень доступності фінансових послуг залежно від значення комплексного індикатора може бути високим, середнім або низьким. Запропонована комплексна методика дозволяє визначити порядок розрахунку ключових показників доступності фінансових послуг для оперативної узагальненої оцінки фінансової інклюзії за певний період.

Ключові слова: доступність фінансових послуг, комплексний індикатор, фінансова інклюзія, рівень довіри, фінансова нестабільність банківського сектору.

Формул: 1; рис.: 3; табл.: 3; бібл.: 11.

INDICATIVE APPROACH TO EVALUATION THE LEVEL OF AVAILABILITY OF FINANCIAL SERVICES AS ANALYTICAL SUPPORT OF THE FINANCIAL INCLUSION INSTITUTE IN THE CONDITIONS OF FINANCIAL INSTABILITY

Khutorna Myroslava,

Doctor of Economics, Associate Professor,

Head of Research Laboratory,
Banking University, Lviv, Ukraine;
e-mail: lmiroslava7@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-0761-3021

Zhezherun Yuliia,
Candidate in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance and Accounting,
Cherkassy Educational-Scientific Institute,
Banking University, Lviv, Ukraine;
e-mail: Julia_Dm@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-8200-730X

Kotlyarova Kateryna,
Student of Bachelor's Degree,
Department of Finance and Accounting,
Cherkassy Educational-Scientific Institute,
Banking University, Lviv, Ukraine;
e-mail: katiakot2001.kn@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9420-9811

Abstract. The aim of the article is to improve the indicative approach to assessing the availability of financial services. The existing approaches to the assessment of financial inclusion are studied and its components are singled out (assessment of accessibility, assessment of involvement and assessment of awareness). The stages of construction of a comprehensive indicator of the availability of financial services are systematized, which is proposed to be structured in the context of five stages, namely: identification of factors influencing the availability of financial services in the country; grouping of indicators by functional purpose; Choice of methods of information collection and evaluation of indicators; establishment of criterion values of indicators; construction of a comprehensive indicator of the availability of financial services. When calculating the availability of financial services, the need to take into account fully / partially not only indicators that cover the most important aspects of financial services supply by financial institutions, but also public demand and awareness indicators depending on the level of economic development and data constraints. It is proposed to conduct a survey to calculate these qualitative indicators. The criteria for selecting respondents for the survey are presented.

A comprehensive methodology for assessing the availability of financial services based on the construction of a comprehensive indicator that characterizes the level of availability of financial services as a component of financial inclusion and includes three groups of indicators, namely: supply indicators, demand indicators and awareness indicators. Depending on the impact on the availability of financial services, each group of indicators is assigned a weight of 50%, 30% and 20%, respectively. The level of availability of financial services, depending on the value of the integrated indicator may be high, medium or low. The proposed comprehensive methodology allows to determine the procedure for calculating key indicators of availability of financial services for operational generalized assessment of financial inclusion for a certain period.

Keywords: availability of financial services, comprehensive indicator, financial inclusion, level of trust, financial instability of the banking sector.

JEL Classification G01, G21, G23

Formulas: 1; fig.: 3; tabl.: 3; bibl.: 11.

Вступ. Світовий банк визначає фінансову інклюзію як: «стан, за якого фізичні та юридичні особи мають доступ до фінансових продуктів і послуг (транзакцій, платежів, заощаджень, кредитів, страхування тощо), що відповідають їхнім потребам та надаються у відповідний спосіб» [1]. Оцінка рівня фінансової інклюзії проводиться в різних країнах світу, в т. ч. й на національному рівні. У Стратегії фінансового сектору України до 2025 року, поряд з іншими стратегічними напрямками розвитку фінансового сектору (фінансова стабільність, макроекономічний розвиток, розвиток фінансових ринків, інноваційний розвиток), виокремлено фінансову інклюзію, а також зазначено стратегічні цілі фінансової державної політики та наведено індикатори їх виконання з цільовими значеннями.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Складність і актуальність питання доступності фінансових послуг зумовили виникнення різних підходів до оцінки її рівня. Міжнародні інститути та організації здійснюють збір статистичних даних, проводять розрахунок та аналіз показників фінансової інклюзії (у т. ч. доступності фінансових послуг), зокрема Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Організація економічного співробітництва та розвитку, Базельський комітет з питань банківського нагляду та інші. Потреба глобального вимірювання фінансової інклюзії виникла у зв'язку зі змінами міжнародної політики щодо встановлення цільових орієнтирів доступності фінансових послуг для населення в усіх куточках планети.

Окрім міжнародних і регіональних організацій, а також регуляторів, показники оцінювання фінансової інклюзії наводять також учені-економісти. Одні дослідники (Ф. Аллен [2], В. Гонсалес [3], Л. Клаппер [2], М. Мартінес-Перія [2], Р. Меркадо [4], С.-Ю. Парк [4], Л. Рохас-Суарес [3]) виділяють багато факторів, які впливають як на рівень фінансової залученості країни, так і на фінансовий розвиток, включаючи дохід на душу населення, належне управління, якість роботи фінансових установ, доступність інформації та регуляторне середовище. Інші вчені (Т. Бек [5], А. Деміргук-Кунт [6], Р. Кінг [7], Г. Кларк [8], Р. Левін [5—7], Н. Лоайза [5]) емпірично пов'язують показники фінансової глибини з більшим економічним зростанням і меншою нерівністю доходів. Проведене дослідження показало відсутність єдиного підходу до оцінювання фінансової інклюзії (доступності фінансових послуг). Індикатори різняться залежно від

організації та/або країни, яка проводить розрахунки (у т. ч. внаслідок іншої інституційної структури та відсутності узгоджених заходів підвищення рівня фінансової інклюзії, що могло б полегшити порівняння за часом і географічною належністю). Дані опитувань домогосподарств і бізнесу з питань фінансової інклюзії, які проводять у різних країнах, здебільшого не можливо порівнювати, тому виникає потреба в розробленні комплексного індикатора доступності фінансових послуг, особливо в умовах фінансової нестабільності банківського сектору.

Метою статті є вдосконалення індикативного підходу оцінювання доступності фінансових послуг.

Результати дослідження. При цьому дослідження наявних підходів до оцінювання фінансової інклюзії дозволило виокремити такі компоненти: оцінювання доступності, оцінювання залученості та оцінювання обізнаності (рис. 1).

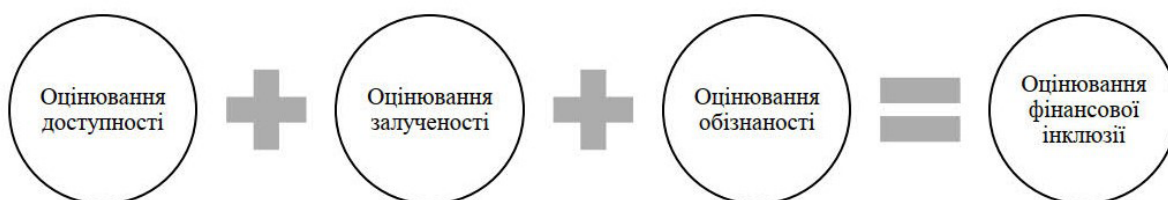

Рис. 1. Компоненти оцінювання фінансової інклюзії

Примітка. Побудовано авторами.

Оцінювання доступності передбачає проведення аналізу пропозиції фінансових послуг щодо відсутності перешкод (цінових та нецінових) для їх отримання.

Оцінювання залученості передбачає проведення аналізу попиту на фінансові послуги щодо їх використання різними групами споживачів на рівних умовах. Оцінювання обізнаності передбачає проведення

аналізу можливостей щодо забезпечення комунікацій і фінансової грамотності населення.

Таким чином, оцінювання доступності фінансових послуг є компонентом оцінювання фінансової інклюзії у країні. На наше глибоке переконання, побудова комплексного індикатора доступності фінансових послуг повинна передбачати проведення п'яти послідовних етапів (рис. 2).

Рис. 2. Етапи побудови комплексного індикатора доступності фінансових послуг

Примітка. Побудовано авторами.

Міжнародні зусилля щодо вимірювання фінансової доступності поки що зосереджені переважно на даних щодо пропозиції фінансових послуг. Дослідження попиту є також важливим, оскільки, по-перше, допомагає розглянути дані щодо пропозиції в перспективі; по-друге, дані щодо пропозиції можуть фіксувати

лише надання послуг і не здатні описати обізнаність про такі продукти / послуги чи ставлення до них; по-третє, поінформованість про фінансові продукти / послуги можна розглядати як важливий фактор попиту. Тому логічним є поєднання цих трьох складових фінансової інклюзії при проведенні розрахунків

і всебічне комплексне дослідження рівня доступності фінансових послуг.

Тому для розрахунку доступності фінансових послуг варто враховувати повністю / частково не лише показники, які охоплюють найважливіші аспекти пропозиції фінансових послуг з боку фінансових установ, а й показники попиту з боку населення і показники обізнаності залежно від рівня розвитку економіки та обмежень даних. Урахування виключно показників пропозиції фінансових послуг не дасть повного уявлення про рівень доступності фінансових послуг, оскільки всі показники є взаємопов'язаними. За результатами дослідження міжнародного досвіду і сучасних трендів фінансової інклюзії визначено, що до факторів, які найбільше впливають на доступність фінансових послуг, слід віднести: наявність і достатність фінансових установ — банків, страхових компаній, кредитних спілок, ломбардів, юридичних осіб — лізингодавців, поштових операторів, FinTech-компаній, цифрових банків; можливість розрахунків за допомогою міжнародних платіжних систем, криптовалюти; рівень доходів; розвиток безготівкової економіки.

Застосування лише кількісних показників, розрахованих на основі статистичних даних, не відображає реальну картину доступності фінансових послуг. Для більш повного охоплення визначення потребують якісні показники доступності фінансових послуг, до яких слід віднести: рівень фінансової грамотності населення, рівень довіри до фінансових установ, досвід користування фінансовими послугами (позитивний або негативний), захист прав споживачів та інвесторів фінансового сектору, наявність бар'єрів для надання цифрових фінансових послуг. Крім того, значний вплив на рівень фінансової інклюзії (попит на фінансові продукти / послуги) має культура (мінімізація або максимізація) використання готівкових коштів, схильність до заощаджень та управління ними, наявність тенденції в суспільстві до страхування ризиків та/або життя, поширеність недержавного пенсійного страхування тощо. Ці показники не можливо виміряти кількісно, однак їх можна оцінити за допомогою проведення опитування респондентів. Такий підхід

дозволить урахувати весь набір фінансових продуктів і послуг для населення й усі способи, якими фінансові установи можуть їх надавати.

Рівень фінансової грамотності населення є впливовим фактором фінансової інклюзії, оскільки вказує на наявність знань про наявні фінансові послуги та особливості їх використання. Зростання рівня фінансової грамотності стимулює попит на фінансові послуги. У свою чергу, рівень довіри до фінансових установ (зокрема банківського сектору), особливо в умовах кризи довіри, набуває важливого значення, оскільки призводить до зберігання заощаджень населення поза фінансовою системою. В Україні фіксується дуже низький рівень довіри до банків, особливо в умовах фінансової нестабільності. Згідно з опитуванням, проведеним у межах Проекту USAID «Трансформація фінансового сектору», державним банкам повністю довіряють лише 6 % опитаних, дещо довіряють — 29 %; приватним банкам повністю довіряють 4 %, дещо довіряють — 17 %, не довіряють банкам — 53 % [9]. При вимірюванні доступності фінансових послуг слід урахувати рівномірність розподілу доступу, якості та використання фінансових послуг в окремих регіонах країни, наявність територіальних бар'єрів для доступу. Таку оцінку доцільно проводити окремо за кожним регіоном, за гендерною і за віковою ознаками.

У результаті еволюції спроб оцінки фінансової інклюзії сформувалися два підходи до збору інформації: збір статистичних даних та опитування. Дані для розрахунку індикаторів пропозиції фінансових послуг / продуктів зазвичай надходять від постачальників фінансових послуг, тобто застосовується підхід «зверху вниз». Дані щодо пропозиції більше не вважаються достатніми, що зумовлює необхідність опитування щодо фінансової інклюзії на рівні попиту. Дані щодо попиту передбачають оцінку потреб окремих осіб і базуються на підході «знизу вгору». Таку інформацію збирають здебільшого у процесі опитувань, вона може бути корисною для оцінювання якісних складових фінансової інклюзії, таких як схильність до заощаджень, фінансова грамотність, досвід користування фінансовими послугами тощо (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика даних для оцінювання фінансової інклюзії за індикаторами попиту і за індикаторами пропозиції

Дані Індикатори		Поглиблені дані, але менший масштаб охоплення	Обмежена кількість підгруп індикаторів, але ширше охоплення
Індикатори пропозиції	Характер інформації	Надходить від багатьох суб'єктів	Порівнювана між країнами та регіонами
		Значні цільові розміри вибірки	Щорічні опитування
	Джерела інформації	До 2020 р. — MIX Market, після — дані CFI	Опитування МВФ щодо фінансового доступу (Financial access survey)
		Дані Форуму фінансів МСП	Індекс мобільного зв'язку GSMA
		Адміністративні дані, що стосуються конкретних установ	Опитування глобальних платіжних систем

Закнення табл. 1

Індикатори		Дані	Поглиблені дані, але менший масштаб охоплення	Обмежена кількість підгруп індикаторів, але ширше охоплення
Індикатори попиту	Характер інформації	Цілеспрямовані опитування на національному рівні		Порівняння між країнами та регіонами
		Широке коло запитань		Повторні опитування
	Джерела інформації	Звіт FinScope		Global Findex
		Звіт EFINA		
		Дослідження компанії Intermedia		
		Вимірювання рівня життя СБ (LSMS)		
		Інші опитування в окремих країнах		

Для розрахунку зазначених якісних індикаторів доцільно проводити опитування. Переважна більшість опитувань базується на підході з позицій попиту, незважаючи на брак повноти даних на індивідуальному рівні.

При цьому до респондентів висувається низка вимог, яким вони повинні відповідати (рис. 3). Індивідуальні оцінки, на зразок інтерв'ю, висувають

підвищені вимоги до експертів. Однак такого виду бесіда з експертом проходить відповідно до заздалегідь розробленої програми і допомагає встановити високий ступінь взаєморозуміння. У зв'язку з тим, що для проведення дослідження потрібно довідатися про думку значної кількості експертів, дослідження вимагає значних витрат часу, що є одним з основних його недоліків.

Віковий ценз	• Від 18 до 79 років
Гендерна ознака	• Жінки — 50 % • Чоловіки — 50 %
Метод дослідження	• Телефонне інтерв'ю • Інтерв'ю «обличчям до обличчя» • Інтернет-опитування
Розмір вибірки	• Фактично 1 000 респондентів незалежно від кількості населення
Географічна належність	• Пропорційно до кількості населення: місто, селище, село
Розмір похибки	• +/- 2%
Характеристика респондента	• Не залежить від користування фінансовими послугами

Рис. 3. Критерії вибору респондентів для опитування

Примітка. Побудовано авторами.

На основі досліджень міжнародного досвіду і вітчизняної практики, з огляду на доступність відповідної інформації для аналізу і наявність баз даних, розроблено комплексну методику оцінювання доступності фінансових послуг на основі побудови комплексного індикатора. З огляду на те, що доступність фінансових

послуг є вагомою складовою соціально-економічного розвитку країни, доцільно врахувати підхід, який використовується при розрахунку економічних індексів розвитку країни, тобто кожній групі індикаторів присвоюється власний ваговий коефіцієнт у комплексному індикаторі (табл. 2).

Таблиця 2

Побудова комплексного індикатора доступності фінансових послуг

№ пор.	Підгрупа індикатора	Розрахунок показника	Критеріальні значення / бали			Бажаний напрям зміни
			0	0,5	1	
Група I. Індикатори пропозицій (вага — 50 %)						
1	Зв'язок	Кількість абонентів фіксованого широкопasmового доступу до Інтернету (з'єднання TCP/IP) зі швидкістю нижнього потоку, що дорівнює або перевищує 256 кбіт/с / Населення всього, %	< 63%	63—80%	> 80%	↑

Закінчення табл. 2

№ пор.	Підгрупа індикатора	Розрахунок показника	Критеріальні значення / бали			Бажаний напрям зміни
			0	0,5	1	
3	Інфраструктура	Кількість відділень банків / 100 000 осіб населення	< 15	15—30	> 30	↑
4		Кількість небанківських фінансово-кредитних установ / 100 000 осіб населення	< 12	12—25	> 25	↑
5		Кількість відділень поштового зв'язку / 100 000 осіб населення	< 10	10—20	> 20	↑
6		Кількість банкоматів / 1 000 км ²	< 30	30—60	> 60	↑
7		Кількість POS-терміналів / 1 млн карток	< 15 000	15 000—29 000	> 29 000	↑
8		Наявність FinTech-компаній	+	+/-	-	↑
9		Наявність цифрових банків (необанків)	+	+/-	-	↑
10	Бар'єри	Наявність бар'єрів для надання цифрових фінансових послуг	+	+/-	-	↓
<i>Група II. Індикатори попиту (вага — 30 %)</i>						
11	Охоплення	Кількість відкритих банківських рахунків / Кількість дорослого населення, %	< 60%	60—80%	> 80%	↑
12		Наявність картки дебетової / кредитної, % респондентів	< 70%	70—90%	> 90%	↑
13		Наявність заощаджень у фінансових установах, % респондентів	< 50%	50—80%	> 80%	↑
14		Кількість безготівкових карткових операцій (включно з P2P) / Загальна кількість трансакцій, %	< 60%	60—85%	> 85%	↑
15		Кількість безготівкових карткових операцій (включно з P2P) / Загальний обсяг трансакцій, %	< 40%	40—65%	> 65%	↑
16	Добробут	Кількість бідного населення / Населення всього, %	> 40%	20—40%	< 20%	↓
<i>Група III. Індикатори обізнаності (вага — 20 %)</i>						
17	Фінансова грамотність та обізнаність населення	Індекс рівня фінансової грамотності населення	< 9	9—12,5	> 12,5	↑
18	Рівень довіри до банківської системи	Частка осіб, які довіряють фінансовим установам, % респондентів	< 40%	40—60%	> 60%	↑
19	Досвід користування фінансовими послугами	Частка осіб, які мають негативний досвід користування фінансовою послугою, % респондентів	> 30%	15—30%	< 15%	↓
20	Захист прав споживачів та інвесторів фінансового сектору	Індекс розкриття інформації, включаючи наявність низки вимог до розкриття інформації	< 3	3—5	> 5	↑
<i>Комплексний індикатор (вага — 100 %)</i>			0	3,8	7,6	↑

Примітка. Побудовано авторами.

Для встановлення граничних значень обраних показників використовувались як установлені цільові значення індикаторів фінансової інклюзії, зазначені у Стратегії фінансового сектору України до 2025 року, так і значення окремих показників доступності фінансових послуг економічно розвинених країн, зокрема ЄС (середнє значення) і США. Якщо використовувати в методиці лише граничні значення показників-складових, то виникає запитання: «Як впливає значення перевищення розрахованого значення показника над критеріальним значенням?» Для вирішення цього питання було запропоновано розподіл показників залежно від їхнього фактичного значення на три групи, кожна з яких відображає рівень доступності фінансових послуг:

– якщо значення будь-якого показника комплексної методики входить до діапазону, що відповідає 0 балам, то це свідчить про негативний вплив на рівень до-

ступності фінансових послуг і, відповідно, комплексний індикатор доступності фінансових послуг;

– якщо значення розрахованого показника потрапляє до діапазону, що відповідає 0,5 бала, то це свідчить про те, що цей показник може мати негативний вплив на рівень доступності фінансових послуг і комплексний індикатор у майбутньому;

– якщо значення розрахованого показника входить до діапазону, що відповідає одному балу, то такий показник відповідає середньому рівню економічно розвинених країн і має позитивний вплив на комплексний індикатор доступності фінансових послуг.

Для побудови комплексного індикатора доступності фінансових послуг усі показники розділено на три групи (індикатори пропозиції, індикатори попиту та індикатори обізнаності), залежно від впливу на доступність фінансових послуг кожній групі присвоєно вагу (50, 30 та 20 % відповідно).

Показники, що входять до груп, розглядаються як рівнозначні і такі, що мають однаковий вплив, результуючий індикатор групи.

Формула для розрахунку комплексного індикатора доступності фінансових послуг є такою:

$$I_{\text{ком}} = I_{\text{проп}} \cdot 50\% + I_{\text{поп}} \cdot 30\% + I_{\text{об}} \cdot 20\%,$$

де $I_{\text{ком}}$ — комплексний індикатор доступності фінансових послуг, балів;

$I_{\text{проп}}$ — індикатори пропозиції, балів;

$I_{\text{поп}}$ — індикатори попиту, балів;

$I_{\text{об}}$ — індикатори обізнаності, балів.

Відповідно до цієї методики значення комплексного індикатора доступності фінансових послуг характеризує рівень доступності фінансових послуг як складової фінансової інклюзії (табл. 3).

Таблиця 3

**Рівень доступності фінансових послуг
залежно від значення комплексного індикатора**

Значення комплексного індикатора, бали	Оцінка доступності фінансових послуг
6,3—7,6	Висока
3,8—6,2	Середня
< 3,8	Низька

Примітка. Побудовано авторами.

Максимально можливе значення комплексного індикатора доступності фінансових послуг — 7,6 бала, оскільки кожен показник — складова оцінки може становити max 1 бал.

До групи I входить 10 показників вагою 50 % (max 5 балів), до групи II — 6 показників вагою 30 % (max 1,8 бала), до групи III — 4 показники вагою 20 % (max 0,8 бала).

Висновки. Запропонована комплексна методика оцінювання доступності фінансових послуг на основі побудови комплексного індикатора визначає порядок розрахунку ключових показників доступності фінансових послуг для оперативної узагальненої оцінки фінансової інклюзії за певний період. За допомогою

оцінювання доступності фінансових послуг вирішуються такі завдання:

- отримання достовірної комплексної оцінки доступності фінансових послуг і наявних тенденцій зміни її рівня;
- виявлення бар'єрів на ранніх стадіях їх появи і розроблення заходів щодо їх усунення.

Запропонований підхід до вимірювання доступності фінансових послуг української економіки сприятиме кращому розумінню багатьох бар'єрів розширення доступу до індустрії фінансових послуг, дасть можливість оцінити вплив на суспільний добробут і фінансову стабільність вітчизняного банківського сектору.

Література

1. Financial inclusion is a key enabler to reducing poverty and boosting prosperity / The World Bank. URL : <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/overview#1>.
2. Allen F., Demircuc-Kunt A., Klapper L., Martinez-Peria M. S. The Foundations of Financial Inclusion. *Journal of Financial Intermediation*, forthcoming. 2016. Vol. 27. P. 1—30.
3. Rojas-Suarez L., Gonzales V. Access to Financial Services in Emerging Powers: Facts, Obstacles and Policy Implications. *OECD Development Center, Background Paper*. 2010.
4. Park C.-Y., Mercado R. V. Financial Inclusion, Poverty, Income Inequality in Developing Asia. *Asian Development Bank Economics Working Paper*. 2015. № 426.
5. Beck T., Levine R., Loayza N. Finance and the Sources of Growth. *Journal of Financial Economics*. 2000. № 58 (1). P. 261—300.
6. Demircuc-Kunt A., Levine R. Finance and Inequality: Theory and Evidence. *Annual Review of Financial Economics*. 2009. № 1. P. 287—318.
7. King R. G., Levine R. Finance and Growth: Schumpeter Might Be Right. *Quarterly Journal of Economics*. 1993. № 108 (3). P. 717—37.
8. Clarke G., Xu C., Zou H. Finance and Inequality: What Do the Data Tell Us? *Southern Economic Journal*. 2006. № 72 (3). P. 578—96.
9. Фінансова грамотність та фінансовий добробут українців: який стан та що робити? *Проект USAID «Трансформація фінансового сектору»*. 2019. 40 с. URL : <https://cutt.ly/SY5nrJw>.
10. Klapper L., Singer D. The role of demand-side data — measuring financial inclusion from the perspective of users of financial services. *BIS*. 2017. July 14. P. 5. URL : <https://www.bis.org/ifc/publ/ifcb47o.pdf>.
11. Шаповал Ю. І., Юхта О. І. Вимірювання фінансової інклюзії: переваги та обмеження існуючих підходів. *Український соціум*. 2019. № 3 (70). С. 78—91.

References

1. The World Bank. (n. d.). Financial inclusion is a key enabler to reducing poverty and boosting prosperity. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/overview#1>.
2. Allen, F., Demircuc-Kunt, A., Klapper, L., & Martinez-Peria, M. S. (2016). The Foundations of Financial Inclusion. *Journal of Financial Intermediation, forthcoming*, 27, 1—30.
3. Rojas-Suarez, L., & Gonzales, V. (2010). Access to Financial Services in Emerging Powers: Facts, Obstacles and Policy Implications. *OECD Development Center, Background Paper*.
4. Park, C.-Y., & Mercado, R. V. (2015). Financial Inclusion, Poverty, Income Inequality in Developing Asia. *Asian Development Bank Economics Working Paper*, 426.
5. Beck, T., Levine, R., & Loayza, N. (2000). Finance and the Sources of Growth. *Journal of Financial Economics*, 58 (1), 261—300.
6. Demircuc-Kunt, A., & Levine, R. (2009). Finance and Inequality: Theory and Evidence. *Annual Review of Financial Economics*, 1, 287—318.
7. King, R. G., & Levine, R. (1993). Finance and Growth: Schumpeter Might Be Right. *Quarterly Journal of Economics*, 108 (3), 717—37.
8. Clarke, G., Xu, C., & Zou, H. (2006). Finance and Inequality: What Do the Data Tell Us? *Southern Economic Journal*, 72 (3), 578—96.
9. Finansova hramotnist ta finansovyi dobrobut ukraintsiv: yakyi stan ta shcho robyty? [Financial literacy and financial well-being of Ukrainians: what is the situation and what to do?]. (2019). *Proiekt USAID «Transformatsiia finansovoho sektoru» — USAID Financial Sector Transformation Project*. Retrieved from <https://cutt.ly/SY5nrJw> [in Ukrainian].
10. Klapper, L., & Singer, D. (2017, July 14). The role of demand-side data — measuring financial inclusion from the perspective of users of financial services. *BIS*, 5. Retrieved from <https://www.bis.org/ifc/publ/ifcb47o.pdf>.
11. Shapoval, Yu. I., & Yukhta, O. I. (2019). Vymiriuvannia finansovoi inkluzii: perevahy ta obmezhenia isnuichykh pidkhodiv [Measuring financial inclusion: advantages and limitations of existing approaches]. *Ukrainskyi sotsium — Ukrainian society*, 3 (70), 84. <https://doi.org/10.15407/socium2019.03.078> [in Ukrainian].